

เจตจำนงทางประวัติศาสตร์ของคณะราษฎรกับอุดมการประชาธิปไตย

การเปลี่ยนแปลงอำนาจการปกครองในอรุณรุ่งของวันที่ 24 มิถุนายน 2475 จากอำนาจที่เคยอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์มาเป็นอำนาจที่ตกอยู่กับคณะราษฎรอันเป็นกลุ่มบุคคลที่ได้กระทำการยึดอำนาจในวันนั้น นับว่ามีประเด็นที่ได้รับการอธิบายกันได้ในหลายแง่หลายมุม และในแต่ละมุมหนึ่งๆ นั้นก็ได้มีแนววิเคราะห์หรือการสืบสวนค้นคว้าหาข้อเท็จจริงกันได้หลายทางตามความเข้าใจในภาววิสัยและอัศวิสัยในขณะนั้น การอธิบายการเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าวจึงมีตั้งแต่การพิจารณาหาสาเหตุของการปฏิวัติโดยทั่วไปในลักษณะบรรยายเหตุการณ์ต่างๆ ในเชิงประวัติศาสตร์¹ หรือรวบรวมสัมภาษณ์บุคคลสำคัญถึงสาเหตุที่เข้าร่วมทำการกับคณะราษฎร² หรือบางทีก็เป็นการเล่าเรื่องเบื้องหลังของการเปลี่ยนแปลงจากผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์นั้นเสียเอง³ งานวิเคราะห์เช่นนี้เป็นการปูพื้นฐานความเข้าใจในเหตุการณ์ก่อนหน้าปี พ.ศ. 2475 ว่ามีเหตุการณ์อะไรบ้าง และแต่ละเหตุการณ์นั้นได้จริงไปสู่การยึดอำนาจได้อย่างไร ต่อมาการอธิบายเหตุการณ์ได้มีการแทรกข้อคิดเห็นกลับไปมาาระหว่างแนววิเคราะห์ที่ว่า คณะราษฎรช่วงชิงอำนาจโดยด่วนเกินไป ถึงแม้คณะราษฎรจะไม่กระทำการยึดอำนาจรัชกาลที่ 7 ก็คงจะพระราชทานรัฐธรรมนูญอยู่แล้ว⁴ กับแนวการวิเคราะห์ที่ว่า การเปลี่ยนแปลง

¹ วิไลเลขา บุรณะศิริ, คำบรรยายวิชาประวัติศาสตร์ไทย 2 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523), หน้า 377-378.

² เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์, เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บูรพาแดง, 2518).

³ เช่น พล.ท. ประยูร ภมรมนตรี, บันทึกเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2517).

⁴ ชงัดภัย นุราชพัฒน์, การเมืองและพรรคการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2511), หน้า 102-104.

การปกครอง 2475 ก็คือความสามารถของระบบเดิมที่จะตอบสนองความต้องการของกลุ่มชนใหม่ที่ได้รับผลมาจากการเปลี่ยนแปลงพัฒนาให้เป็นสมัยใหม่¹ ในส่วนของการวิเคราะห์ให้เห็นถึงความมีน้ำพระทัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว อันทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยโดยนัยก็ได้มีการวิเคราะห์ถึงบทบาทของพระองค์กับพระราชดำริที่จะให้ประเทศไทยมีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยโดยคำนึงถึงข้อดีต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาข้างแล้วในบทที่ 2 ซึ่งมักจะสวนทางกับแนวการวิเคราะห์โดยอาศัยทฤษฎีของกฎไดอาเล็กติก ที่เห็นว่า จากการพิจารณาสภาพทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในตอนนั้น การต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นเรื่องจำเป็นและเลี่ยงไม่พ้น³ และได้มีความพยายามในการอธิบายลักษณะของการเปลี่ยนแปลงโดยการวิเคราะห์แนวเศรษฐศาสตร์การเมืองที่เจาะลึกลงไปถึงสภาพการขัดแย้งทางเศรษฐกิจและการเมืองอันเป็นผลจากการคลี่คลายขยายตัวของสังคมไทยเอง และเมื่อถึงจุดหนึ่งการเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้น แม้ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงเพียงมีผลเฉพาะแต่ในทางการเมือง ส่วนโครงสร้างทางเศรษฐกิจนั้นระบบกรรมสิทธิ์แบบ

¹ เช่นงานของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงการเมืองไทย

(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523), หน้า 118. และ Thawatt Mokarapong, History of the Thai Revolution : A Study in Political Behavior (Bangkok : Chalermit, 1972), p.244.

² ดูเพิ่มเติมแนวการวิเคราะห์แบบนี้ใน ชัยวัฒน์ ชื่นพันธ์, "พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ" ใน วารสารธรรมศาสตร์, 3 (มิถุนายน-ตุลาคม 2516) : 144-167.

³ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, "ความจำเป็นทางประวัติศาสตร์ของการเคลื่อนไหว 24 มิถุนายน 2475" ใน วารสารธรรมศาสตร์ 11 (มิถุนายน 2525) : 67.

ศึกษินาบางส่วนยังคงถูกรักษาไว้ไม่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ¹ การมองภาพ
เหตุการณ์ทางการเมืองไทยต่อการเปลี่ยนแปลงในปี พ.ศ. 2475 นั้นจึงมักจะวนเวียนอยู่ใน
เรื่องของสาเหตุหรือเหตุผลหรือผลสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร ดังที่มีการตั้งข้อ
สังเกตเอาไว้ว่า ทิศนะในการเมืองเหตุการณ์ 2475 มีอยู่เพียง 2-3 แนวทาง คือแนวทาง
แรก เป็นการมองว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องของความขัดแย้งภายในหมู่ขุนนางใหม่กับพวกเจ้า
เดิม การชิงอำนาจก็เหมือนกับการรัฐประหารทุกครั้งไม่มีอะไรเลย ส่วนแนวทางที่สอง เห็น
ว่าการชิงอำนาจ 2475 นั้น มีผลต่อการปูพื้นฐานที่จะพัฒนาระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย
ต่อไป กับแนวทางที่สาม เห็นว่า 2475 เป็นการปฏิบัติที่ยังไม่สิ้นสุด²

จากแนวการอธิบายวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2475 ข้างต้นนี้ ดูเหมือนจะ
มีงานเขียนที่น้อยชิ้นหรือมีงานเขียนที่กล่าวหาตึงไปถึงเจตจำนงค้ำทางประวัติศาสตร์ของคณะผู้
ก่อการอย่างฉาบฉวยและดูจะไม่ให้ความสำคัญในเรื่องนี้กันเท่าไรนัก ทั้งๆ ที่เจตจำนงหรือ
อุดมการณ์ของกลุ่มบุคคลใดๆ ก็ตาม เป็นเรื่องรากฐานของความเข้าใจต่อการต่อสู้ที่เป็นจริงต่างๆ
ในพฤติกรรมซึ่งล้วนแล้วแต่แสดงออกซึ่งอิทธิพลที่มีต่อกระบวนการต่อสู้ในประวัติศาสตร์และใน
หลายกรณีก็มีความสำคัญต่อการกำหนดรูปแบบของการต่อสู้และจัดระเบียบองค์การภายหลังการ
โค่นอำนาจมาแล้วด้วย³ เป็นที่น่าเสียดายที่งานการวิเคราะห์อธิบายในจุดนี้ได้ถูกทะเลาะอันมี

¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, "การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองของไทย ใน เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ คณะ,
บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524).

² กองบรรณาธิการปาจารย์สาร, "ปาจารย์ปริทัศน์" ใน ปาจารย์สาร 8 (มิถุนายน-
กรกฎาคม, 2524) : 76-77.

³ โปรดดูความสำคัญของอุดมการณ์ ในฐานะที่เป็นความเชื่อที่ชักจูงใจหรือในการนำ
เอาอุดมการณ์มาใช้ประโยชน์ในทางการเมืองได้ ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง,
หน้า 10-20.

ผลทำให้การอธิบายถึงผลสะท้อนจากการเปลี่ยนแปลงในปี 2475 นั้น ขาดรากฐานค้นคว้าถึงสาเหตุและผลของกระบวนการเมืองการปกครองไทยอย่างแท้จริง เจตจำนงค์ทางประวัติศาสตร์ของคณะราษฎรจึงเป็นจุดแรกอันสำคัญยิ่งที่จะสามารถทำความเข้าใจต่อลักษณะของประชาธิปไตยแบบไทยได้ การทำความเข้าใจกับจุดมการหรือเจตจำนงค์ของคณะราษฎรนี้จึงเสมือนหนึ่งเป็นการค้นคว้าเข้าไปสู่วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายและแผนการปฏิบัติของคณะราษฎรว่ามีอย่างไร ชัดเจนเพียงไหน แผนการปฏิบัติมีการเตรียมเป็นขั้นตอนอย่างไรบ้าง หากเราได้อ่านคำตอบเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้แล้วจะทำให้รูปแบบการปกครองของประเทศไทยที่ได้เป็นมาและกำลังเป็นอยู่ได้รับการอธิบายถึงเหตุและผลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

บ่อยครั้งที่เดิยว เราจะพบว่ามีการกล่าวอย่างกว้างๆ ทั่วๆ ไปเสมอว่า ตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยมุ่งหมายจะให้ป็นประชาธิปไตยแบบรัฐสภาที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแบบประเทศอังกฤษ¹ การกล่าวกว้างๆ เช่นนี้ หากไม่พิจารณาอย่างสังเกตุแล้วคงจะไม่มีข้อสงสัยแต่ประการใด เนื่องจากการกล่าวอย่างกว้างขวางแบบนี้ไม่อาจจะชี้ให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิดได้เต็มที่ ต่อเมื่อลองพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วอาจจะก่อให้เกิดคำถามได้หลายอย่างตามมา ประเด็นข้อกังขาที่น่าหยิบยกมาค้นคว้ากันดูถึงข้อเท็จจริงก็คือที่ว่า "มีความมุ่งหมายที่จะให้การปกครองเป็นแบบประชาธิปไตย" นั้น มีความกระจ่างชัดในตัวของมันเองแค่ไหน อย่างไร ข้อสรุปส่วนใหญ่ที่กล่าวอย่างคลุมเครือว่า

¹ ดูตัวอย่างใน วิสุทธิ โทธิแทน, ผู้ปกครองที่พึงประสงค์ (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.),

" เป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย"¹
จึงเป็นข้อสรุปที่เห็นควรจะทำความกระจ่างแจ้ง เสียตั้งแต่เริ่มต้นก่อนที่จะสามารถทำการวิเคราะห์
กระบวนการเมืองการปกครองไทยในเวลาถัดต่อๆ มาได้อย่างถูกต้องมากยิ่งขึ้น

ก. อุดมการณ์ทางการเมืองของคณะผู้ก่อการก่อนหน้าการยึดอำนาจ

ถ้าการเริ่มต้นที่ถูกต้องอยู่ที่การเริ่มต้นที่จุดเริ่มต้นแล้ว เราอาจจำต้องทวนกลับไป
หาเหตุการณ์ของการก่อตั้งคณะราษฎร เพื่อทำการสืบสวนค้นคว้าข้อเท็จจริงถึงวัตถุประสงค์ของ
การรวมตัวเป็นคณะราษฎรขึ้นมา และสิ่งที่จะยืนยันถึงวัตถุประสงค์ของการรวมตัวดังกล่าวได้
ใกล้เคียงที่สุดก็คือ คำบอกเล่าหรือบันทึกของผู้ร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยกันนั่นเอง
พลโท ประยูร ภมรมนตรี เล่าความเป็นมาว่า เริ่มจากนายปรีดี พนมยงค์ และตัวพลโท ประยูร
เป็นคู่แรกที่ริเริ่มตั้งแต่สมัยยังเรียนอยู่ในฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2469 ต่อมาได้ชวนนักเรียนไทย

¹
ดูตัวอย่างใน ชด หัสบัวเรอ และปรีชา สามัคคีธรรม, 35 ปีแห่งยุคประชาธิปไตย
(พระนคร : โรงพิมพ์มิตรเจริญ, 2511).. วิชัย ประสงค์, ปรีดีรัฐประหารและกบฏกลาง
ในสมัยประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย (พระนคร : โรงพิมพ์บริษัทรัฐภัคดี, 2492)..
สมบูรณ คนฉลาด, เหตุการณ์ทางการเมือง 43 ปีแห่งระบอบประชาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ร่วมการพิมพ์, 2518).. ผ่าง ฉานเหลือ, 37 ปีแห่งการปฏิวัติ (พระนคร :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2514).. สิริ เปรมจิตต์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบประชาธิปไตย 30 ปี (พระนคร : สำนักพิมพ์เกษมบรรณกิจ, 2506).. เสลา เรชะรุจิ, ประสพการณ์
34 ปีแห่งระบอบประชาธิปไตย (พระนคร : สำนักพิมพ์พรพิทยา, 2507).

ได้อีก 5 คน รวมเป็น 7 คนด้วยกัน¹ มีการประชุมกันครั้งแรกที่บ้านพักของพลโท ประยูรฯ คณะผู้ก่อการทั้ง 7 คน ได้วางหลักการไว้ 3 ข้อคือ

1. วางรากฐานประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ปฏิเสธสาธารณรัฐเด็ดขาด
2. กำหนดการเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยการยึดอำนาจ เพื่อเปลี่ยนจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบบที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Democracy) ไม่ใช่การจลาจลนองเลือด (Revolution) ใ้คงเว้นการกระทำทารุณใดๆ ทั้งสิ้น

3. ให้ตั้งอยู่ในสัจจะ เสียสละเพื่อประเทศชาติ เว้นการหาประโยชน์สร้างตนเอง โดยเด็ดขาด²

จากคำบอกเล่าของพลโท ประยูรฯ ข้างต้นนี้ เราได้ความกระจ่างขึ้นมาขั้นหนึ่งว่า ในช่วงของการจัดตั้งคณะราษฎรนั้น เป็นช่วงที่จะวางรากฐานประชาธิปไตยเท่านั้น ยังไม่ได้มีอุดมการณ์หรือลัทธิการเมืองใด เป็นเครื่องชี้นำอย่างสมบูรณ์ดังที่ พล.ท.ประยูรฯ ได้ย้ำให้เห็นชัดว่า

. . . คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้มีข้อกติกากันเป็นเอกฉันท์ ที่จะเทิดทูนพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของชาติ ถือหลักตามประเทศอังกฤษ . . . ฉะนั้นความมุ่งหมายของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองเพียงมุ่งหวังที่จะสร้างระบอบประชาธิปไตย มีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองประเทศ เป็นจุดมุ่งหมาย

¹

ประกอบด้วยนายปรีดี พนมยงค์ นักเรียนกฎหมายในปารีส ร.ท.ประยูร ภมรมนตรี นักศึกษาวิชากฎหมายและหนังสือพิมพ์ ร.ท.แปลก มีดตะสังคะ นักเรียนนายร้อยทหารปืนใหญ่ ร.ท.ทัศนัย มิตรภักดี นักเรียนวิชาทหารม้ายานเกราะ นายเนบ พลโยธิน นักเรียนกฎหมายอังกฤษ นายด้วง ลพานุกรม นักเรียนวิทยาศาสตร์จากสวิสเซอร์แลนด์ และ นายจรูญ สิงหเสนี ผู้ช่วยทูตไทยในกรุงปารีส

²

พล.ท.ประยูร ภมรมนตรี, บันทึกเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475.

ปลายทางของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ไม่มีส่วนเกี่ยวกับลัทธิการเมือง
ประการใดทั้งสิ้น¹

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาถึงอุดมการณ์ของคณะราษฎรจากผลโหวต ประยูรฯ เพียงผู้
เดียวคงจะไม่พอเพียง เราควรจะพิจารณาถึงคำบอกเล่าของผู้ร่วมก่อการบุคคลอื่นๆ ด้วย ผู้
ก่อการที่ได้บรรยายเกี่ยวกับคณะราษฎรมากที่สุดดูจะเป็น นายปรีดี พนมยงค์ นายปรีดีฯ ไม่ได้
เล่าให้ฟังถึงอุดมการณ์ของผู้เข้าร่วมการก่อการ เพียงแต่ชี้แจงไว้ในหนังสือ "บางเรื่องเกี่ยวกับการ
การก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย" ว่า ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือโดย
ย่อว่า "ผู้ก่อการฯ" นั้น ได้แสดงอยู่ในตัวแล้วว่า บุคคลประเภทนี้เป็นเพียงกองหน้า
(vanguard) ของมวลราษฎรที่มีความต้องการเสรีภาพและความเสมอภาคยิ่งกว่าระบบสมบูรณา-
ญาสิทธิราชย์เท่านั้น เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่อาจจะหา เอกสารหรือบันทึกข้อความของการประชุม
ของกลุ่มผู้ก่อการฯ ในช่วงก่อนหน้าวันที่ 24 มิถุนายน 2475 นั้นได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความ
ผิดพลาดเกี่ยวกับเอกสารบันทึกในเหตุการณ์ ร.ศ. 130 คงจะทำให้การประชุมวางแผนหรือการ
กล่าวถึงอุดมการณ์ของผู้ก่อการฯ เป็นไปอย่างลับและไม่ให้มีหลักฐาน ดังที่ ปรีดีฯ ได้กล่าว
ถึงเรื่องนี้ว่า ". . . ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น บุคคลไม่มีสิทธิร่วมกันก่อตั้งคณะการเมือง
ฉะนั้นการก่อตั้งคณะการเมืองจึงต้องทำเป็นความลับ และยังเป็นคณะการเมืองที่มีวัตถุประสงค์ลัทธิ
ระบบสมบูรณาแล้ว ก็ยังต้องก่อตั้งคณะเป็นการลับมาก . . ." ²

จึงเป็นที่เข้าใจกันได้อย่างแน่นอนว่า เอกสารชิ้นต้นในเรื่องการประชุมการก่อตั้ง
คณะราษฎร เพื่อที่เราจะความหาหลักฐานต้นตอเกี่ยวกับอุดมการณ์หรือวัตถุประสงค์ของคณะราษฎร
นั้นไม่มี จะมีก็แต่คำบอกเล่าในระยะหลังจากเหตุการณ์ 2475 ได้ผ่านพ้นไปแล้ว
โดยส่วนตัวแล้ว นายปรีดีฯ ได้ยืนยันว่า ปรัชญาการเมืองของท่านนั้นคือ สังคมนิยม

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9-10.

² ปรีดี พนมยงค์, "คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประเทศไทย 24 มิถุนายน" ใน ที่รอด
เนื่องในงานกึ่งศตวรรษประชาธิปไตย, กลุ่มอิสระ, บรรณาธิการ, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 6.

วิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย (Scientific Democratic Socialism)¹ ซึ่งก็คงทำความ
 ลำบากมิใช่น้อยในการทำความเข้าใจว่าสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตยนั้นคืออะไร ปรีดี
 ได้ขยายความว่า สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตยประกอบด้วยหลัก 5 ประการกล่าวคือ
 เอกชนของชาติ อธิปไตยของชาติ สันติภาพ ความเป็นกลาง ความไพบูรณ์ของประชาชน
 พร้อมด้วยประชาธิปไตยของประชาชน² และปรัชญาการเมืองแบบนี้ ปรีดี ได้ปฏิเสธว่าไม่ได้
 หมายถึงแนวทฤษฎีในแบบมาร์กซิสต์ หรือมาร์กซิสต์ใหม่ ดังที่ปรีดี ได้ให้สัมภาษณ์ต่อนาย
 แอนโทนี พอล ผู้สื่อข่าวนิตยสารเอเซียวีค ประจำกรุงปารีสในต้นเดือนมกราคม พ.ศ. 2523
 ว่า³

ถาม ท่านจะถือว่าทฤษฎีของท่าน เป็นชาวมาร์กซิสต์หรือมาร์กซิสต์ใหม่ได้ไหม
 ตอบ ไม่, ไม่, ไม่, ข้าพเจ้าได้บอกแล้วว่าปรัชญาของข้าพเจ้าคือ
 "สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย" ถึงแม้ว่าถ้ามาร์กซ์พูดอย่างนี้หรือ
 อย่างนั้น ข้าพเจ้าก็ต้องพิจารณาว่าเป็นจริง หรือ เป็นไปตามสังคมนิยมวิทยาศาสตร์
 ประชาธิปไตยหรือไม่, สังคมนิยมมีอยู่หลายชนิด แม้ลัทธิมาร์กซ์ก็มีชนิดต่างๆ
 มีลัทธิมาร์กซ์ ลัทธิเลนิน ลัทธิทรอตสกี และอะไรต่ออะไร ข้าพเจ้ามีอิสระ
 ที่จะเลือกทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งที่สอดคล้องกับหลักห้าประการของเรา อย่างที่
 ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงมาแล้ว

เราไม่อาจกระโจนพรวดเตียวถึงขั้นสุดยอดของสังคมนิยมวิทยาศาสตร์
 ประชาธิปไตยได้ เราต้องก้าวไปทีละขั้นๆ อย่างที่คนเราค่อยมีฐานะดีขึ้นๆ เป็นลำดับ
 อย่างที่คุณเห็นในประเทศของข้าพเจ้า แม้ภายหลังการอภิวัฒน์ ค.ศ. 1932

ถาม ในสังคมนิยมประชาธิปไตยตามความคิดของท่าน อะไรที่ท่านถือเป็นความสำคัญ
 อันดับแรก? การศึกษา? อ่านออกเขียนได้ทั้งหมด?

ตอบ เศรษฐกิจอันดับแรก, เศรษฐกิจอันดับแรก

ถาม อะไรคือข้อ เสนอในทฤษฎี เศรษฐกิจของท่าน? ท่านคิดว่ารัฐบาลควรควบคุม

¹ ปรีดี พนมยงค์, รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ชีวประวัติของชาวไทย (กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2524), หน้า 61.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 62.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 76-78.

เศรษฐกิจอย่างนั้นหรือ?

ตอบ เอาละ คุณก็รู้ คอนแรก (เมื่อประเทศเริ่มออกเดิน) รัฐบาลไม่อาจทำอะไร
ทุกสิ่งทุกอย่างได้ เราต้องให้บทบาทแก่ผลประโยชน์ส่วนบุคคล ยังไม่ (ถึงเวลา)
ทำให้เป็นของชาติ ไม่, ไม่, ถ้าเราทำอย่างนั้นเราก็กัมละลาย ถ้าชาติต้องการ
ทำอะไรๆ ให้เป็นของชาติในทันทีทันใด นั่นเป็นการตรงกันข้ามกับสังคมนิยม
วิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย

จากคำให้สัมภาษณ์ของนายปรีดีฯ ข้างต้นนี้ ปรีดีฯ มีอุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบสังคมนิยมที่มุ่งถึง "ปฏิบัตินิยม" มากกว่าที่จะเป็นแนวคิดหรืออุดมการณ์ที่ตายตัวในลัทธิใดลัทธิหนึ่ง อย่างไรก็ดี อุดมการณ์ของปรีดีฯ ที่กล่าวมานี้เป็นอุดมการณ์ที่แสดงภายหลังจากเหตุการณ์และวัยของปรีดีฯ ได้ล่วงเลยไปมากแล้ว ในสมัยที่อยู่ฝรั่งเศสดูเหมือนว่าปรีดีฯ จะยอมรับตัวเองอยู่เช่นกันว่าเป็นพวกนักทฤษฎีอย่างดาร์วิน ดังที่ปรีดีฯ ให้สัมภาษณ์

ในปีค.ศ. 1928 เมื่อเราเริ่มจัดตั้งกลุ่มแกนกลางของพรรคอภีวัฒน์ในปารีส ข้าพเจ้ามีอายุเพียง 25 ปีเท่านั้น หนุ่มมาก หนุ่มที่เดียว ขาดความชัดเจน แม้ว่าข้าพเจ้าได้รับปริญญาแล้วและได้คะแนนสูงสุด แต่ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าทางทฤษฎี (ของกฎหมายเปรียบเทียบ) ข้าพเจ้าไม่มีความเจนจัด และโดยปราศจากความเจนจัด บางครั้งข้าพเจ้าประมุขต์ทฤษฎีอย่างนักดาร์วิน ข้าพเจ้าไม่ได้นำเอาความจริงในประเทศของข้าพเจ้ามาคำนึงด้วย ข้าพเจ้าติดต่อกับประชาชนไม่พอ ความรู้ทั้งหมดของข้าพเจ้าเป็นความรู้ตามหนังสือ ข้าพเจ้าไม่ได้เอาสาระสำคัญของมนุษยมาคำนึงด้วยให้มากเท่าที่ข้าพเจ้าควรจะมีในปี ค.ศ. 1932 ข้าพเจ้าอายุ 32 ปี พวกเขาได้ทำการอภีวัฒน์ แต่ข้าพเจ้าก็ขาดความชัดเจน และครั้นข้าพเจ้ามีความชัดเจนมากขึ้น ข้าพเจ้าก็ไม่มีอำนาจ¹

เรามาดูแนวอุดมการณ์ของปรีดีฯ ก่อนหน้าเกิดเหตุการณ์ใน พ.ศ. 2475 ต่อไปในหนังสือคำอธิบายวิชากฎหมายปกครองของโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2474 ปรีดีฯ ได้เขียนถึงอุดมการณ์ของขบวนการปฏิวัติประชาธิปไตย กฎมพิจของฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1789 อย่างชัดเจนว่า

. . . มนุษย์ซึ่งเกิดมามีสิทธิและหน้าที่ในอันที่จะดำรงชีวิตและรวบรวมกันอยู่ได้เป็นหมู่คณะ สิทธิและหน้าที่เหล่านี้ย่อมมีขึ้นจากสภาพตามธรรมชาติแห่งการเป็นมนุษย์นั่นเอง และซึ่งอาจจำแนกออกไปเป็น 3 ประการคือ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

1. ความเป็นอิสระหรือเสรีภาพ (Liberté)
2. ความเสมอภาคหรือสมภาค (Egalité)
3. ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันฉันพี่น้องหรือ ภราดรภาพ (Fraternité)

ปรีดีฯ ได้ขยายความหลักอุดมการ 3 ประการนั้นถึง 15 หน้าด้วยกัน¹ และได้อธิบายถึงรัฐบาลราชาธิปไตยเปรียบเทียบกับรัฐบาลประชาธิปไตยว่า²

คำว่ารัฐบาลนี้ อาจมีความหมายได้ 2 ประการ

1. ตามความหมายอย่างกว้าง รัฐบาลคือบุคคลหรือคณะบุคคล ซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุดของประเทศทั้ง 3 ชนิด คืออำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารบัญญัติ อำนาจตุลาการ ถ้าจะพิจารณาตามแนวแห่งความหมายอย่างกว้างนี้ เราอาจแยกรัฐบาลออกได้เป็น 4 ชนิด

- ก) รัฐบาลซึ่งราษฎรได้ใช้อำนาจสูงสุดนั้นเองโดยตรง
- ข) รัฐบาลซึ่งราษฎรได้ใช้อำนาจสูงสุดนั้น โดยมีผู้แทนอันจะเพิกถอนไม่ได้จนกว่าจะพ้นระยะเวลาที่ได้แต่งตั้งไว้
- ค) รัฐบาลซึ่งราษฎรได้ใช้อำนาจสูงสุดนั้นโดยมีผู้แทน อันจะเพิกถอนได้ตามความพอใจ
- ง) รัฐบาลซึ่งมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอำนาจเต็มที่ ในการที่จะใช้อำนาจสูงสุดของรัฐ

2. ตามความหมายอย่างแคบ รัฐบาลคือบุคคลหรือคณะบุคคลซึ่งมีอำนาจเฉพาะในทางบริหารบัญญัติหรือในทางตุลาการ คือ เป็นผู้ใช้อำนาจและหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามอำนาจนิติบัญญัติ ตามแนวแห่งความหมายอย่างแคบนี้ เราอาจแยกรัฐบาลออกได้เป็น 2 ชนิด

- ก) รัฐบาลราชาธิปไตย คือ อำนาจบริหารบัญญัติตกอยู่กับบุคคลคนหนึ่ง คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และอำนาจนี้เป็นพระราชมฤคกตทอถกกันต่อๆ ไปได้แก่ พระบรมวงศานุวงศ์ ในพระราชวงศ์เดียวกัน
- ข) รัฐบาลประชาธิปไตย คือ อำนาจบริหารบัญญัติตกอยู่กับบุคคลคนหนึ่งหรือคณะหนึ่งซึ่งราษฎรได้เลือกขึ้นโดยมีกำหนดเวลา และไม่เป็นมรดกตกทอดไปยังบุคคลในวงสกุลเดียวกัน

1

หลวงประดิษฐมนูธรรม. คำอธิบายกฎหมายปกครอง (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.).

หน้า 11-25.

2

เรื่องเดียวกัน, หน้า 31-33.

การศึกษาถึงแบบต่างๆ แห่งรัฐบาลที่ได้ระดมมาแล้ว จัดเข้าอยู่ในกฎหมายธรรมนูญปกครองแผ่นดิน ซึ่งผู้สอนจะโต้แย้งได้ว่าไม่อธิบายค่อไปโดยยึดยาว

เราไม่อาจจะระบุได้อย่างชัดเจนว่า ปรีดีฯ คือโอกาสแทรกความคิดของขบวนการปฏิวัติของฝรั่งเศสค่อนักศึกษากฎหมายกระทรวงยุติธรรมหรือไม่ แต่ที่เราสามารถกล่าวได้อย่างแน่นอนก็คือ ความคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ สิทธิ เสรีภาพอันเป็นรากฐานอันสำคัญยิ่งของอุดมการณ์ประชาธิปไตย ปรีดีฯ ได้เคยแสดงออกจากงานเขียนในคำบรรยายดังกล่าว

เป็นที่น่าเสียดายว่า นอกจากข้อเขียนของปรีดีฯ และ พล.ท.ประยูรฯ เกี่ยวกับเหตุการณ์ก่อนหน้า 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ผู้ก่อการอีก 5 คนด้วยกันคือ ร.ท.แปลกการ.ต.ทัศนียา นายด้วง นายจรูญฯ กับนายแนบฯ ไม่มีระบุถึงอุดมการณ์ของผู้ก่อการหรือแม่แต่สะท้อนหรือแสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์เฉพาะตัว น่าจะเป็นไปได้ที่ผู้ก่อการเกือบทุกคนยกเว้นแต่ปรีดีฯ ที่ยังไม่มีแนวคิด (concept) ถึงขั้นอุดมการณ์ทางการเมือง จะมีก็เพียงวัตถุประสงค์ร่วมกันบางประการ ดังที่ สุพจน์ ตำนตระกุล อ้างถึงปรีดีฯ ได้เล่าได้ฟังถึงวัตถุประสงค์คณะผู้ก่อการในการประชุมครั้งแรก แม้ว่าจะเป็นการเล่าในภายหลังเหตุการณ์ พ.ศ. 2475 เกิดขึ้นแล้วก็ตาม แต่เราจะเห็นถึงการตกลงกันในการประชุม¹ นั้นในเรื่องต่างๆ ดังนี้

การประชุมดำเนินไปเป็นเวลาประมาณ 5 วัน ซึ่งได้ตกลงสาระสำคัญดังต่อไปนี้

ก. วัตถุประสงค์ของคณะราษฎรคือ เปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีศัพท์สมัยใหม่ว่า "ปฏิวัติ" หรือ "อภิวัฒน์" เพื่อถ่ายทอดคำฝรั่งเศส อังกฤษ Revolution ดังนั้นเราจึงใช้ศัพท์ธรรมดาคือ เปลี่ยนการปกครองของกษัตริย์เหนือกฎหมายมาเป็นการปกครองที่มีกษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย และการดำเนินเพื่อให้สยามบรรลุหลัก 5 ประการ คือ (1) รักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง (2) รักษาความปลอดภัยในประเทศให้การประทุษร้ายต่อกันลดลงให้มาก (3) บำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจโดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก (4) ให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน (5) ให้ราษฎรมีเสรีภาพที่ไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการดังกล่าวแล้ว

¹ สุพจน์ ตำนตระกุล. ประวัติรัฐธรรมนูญไทย ปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประจักษ์การพิมพ์, ม.ป.ป.). หน้า 19-22.

(๑) ให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ข. โดยคำนึงถึงสภาพของสยามที่ถูกแวดล้อมโดยอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งชาติทั้งสองนี้มีข้อตกลงกันคือ เออสยาม เป็นประเทศกันชน แต่เขาอาจพร้อมกันยกกำลังทหาร เข้ามายึดครอง แล้วแบ่งดินแดนสยามไป เป็น เมืองขึ้นหรืออยู่ใต้อำนาจอิทธิพลของประเทศทั้งสอง ดังนั้น เราจึงเห็นว่าวิธี เปลี่ยนการปกครองดังกล่าวจะต้องกระทำโดยวิธี Coup d'etat ซึ่งเราเรียกกันด้วยคำไทยธรรมดาว่า "การยึดอำนาจโดยฉับพลัน" เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีผู้ใดตั้งศัพท์ไทยว่า "รัฐประหาร" เพื่อถ่ายทอดศัพท์ฝรั่งเศส ดังกล่าวนั้น ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกัน การแทรกแซงของมหาอำนาจ เพราะเมื่อคณะราษฎรได้ อำนาจโดยฉับพลันแล้ว มหาอำนาจก็จะต้อง เผชิญสถานการณ์ที่ เรียก เป็นภาษาฝรั่งเศสว่า Fait Accompli คือพฤติกรรมที่สำเร็จรูปแล้ว

ค. ผู้ที่เข้าร่วมประชุมครั้งแรก เป็นกรรมการกลางของคณะราษฎรไปพลางก่อน กรรมการแต่ละคน เป็นหัวหน้าแต่ละสายที่จะต้อง เลือก เห็นผู้ที่ไว้วางใจได้ตามระเบียบพิจารณาตัวบุคคลแล้วนำมา เสนอกรรมการกลางของคณะราษฎร ซึ่งจะรับ เขา เป็นสมาชิก คณะราษฎรได้โดยมติ เป็น เอกฉันท เท่านั้น

ในขั้นแรกให้หัวหน้าสายหาสมาชิกเพิ่ม เดิมสายละ 2 คนก่อน แล้วก็แยกเป็น หัวหน้าสายย่อยใหญ่ย่อยแตกกิ่งก้านสาขาออกไป

ง. การ เลือกเห็นสมาชิกคณะราษฎรเพิ่ม เดิมนั้น ต้องคำนึงถึงความ เสียสละเพื่อชาติ อย่างแท้จริง ความกล้าหาญ ความสามารถในการรักษาความลับ ดังนั้นจึงได้แบ่งบุคคล ที่ต้องการเปลี่ยนระบบปกครองดังกล่าวออกเป็น 3 ประเภทคือ

ที่ 1 ได้แก่บุคคลที่สมควรได้รับคำชักชวนให้เข้าร่วม เป็นสมาชิกคณะราษฎรก่อน วันลงมือยึดอำนาจรัฐ แต่บุคคลประเภทนี้ก็ต้องแยกแยะออกไปอีกว่าผู้ใดควรได้รับคำ ชักชวนไว้ตั้งแต่ เบื้องต้น หรือชวนต่อ เมื่อใกล้ เวลาที่จะลงมือทำการยึดอำนาจ มิให้ถือเพียง แต่ว่าคุณคนใด เป็น เพื่อน เทียวด้วยกันกินด้วยกันแล้วก็ชวน เขา เป็นสมาชิกในคณะราษฎร ได้ทุกคนในทันทีทันใด ถ้า เพื่อนคนนั้นชอบพูดตลก เกินไปก็ยอม เอา เรื่องที่จริงบ้างไม่จริง บ้างมาพูด เพียงแต่จะให้ผู้ฟังขบขัน เป็นการคลกและอาจ เอา เรื่องลับของคณะไปแยมพราย เพื่อการตลก เพื่อนบางคนมีลักษณะดีหลายอย่างแต่ เวลากิน เหล้า เข้าไปแล้วกุมสติไว้ไม่ อยู่แล้ว พูดเลอะ เทอะก็อาจพาลเอา เรื่องของคณะไปพูดในเวลาเมา จึงมิได้ชวน เข้าร่วมในคณะราษฎรก่อนลงมือยึดอำนาจ แต่เมื่อยึดอำนาจได้ในวันที่ 24 มิถุนายนแล้ว ไม่มีความลับที่จะปิดบังจึงชวนให้ร่วมมือได้

ที่ 2 ได้แก่บุคคลที่จะได้รับคำชักชวนต่อ เมื่อได้ลงมือปฏิบัติในการยึดอำนาจแล้ว ซึ่งเขาย่อมมีบทบาท เป็นกำลัง ให้คณะราษฎรได้

ที่ 3 ได้แก่บุคคลที่จะได้รับคำชักชวนในวันลงมือปฏิบัติการยึดอำนาจนั้นเอง แต่ภาย หลังที่การยึดอำนาจได้มีท่าทีแสดงว่าจะ เป็นผลสำเร็จมากกว่าความไม่สำเร็จ

จ. นโยบายที่จะดำเนินภายหลังจากที่คณะราษฎรได้ อำนาจรัฐแล้ว ที่ประชุมได้มอบให้ ข้าราชการ เป็นผู้ชี้แจงและ เห็นชอบตามหลัก ๑๒ ประการ ซึ่ง ข้าราชการ เป็นผู้เสนอรวมทั้งหลัก

การทั่วไปในเค้าโครงการเศรษฐกิจ และได้มอบให้ข้าพเจ้าเตรียมร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจในโอกาสต่อไป

๑. ที่ประชุมได้พิจารณาเพื่อไว้ว่าถ้าการกระทำของคณะราษฎรต้องถูกปราบปรามหรือพ่ายแพ้ก็ให้มีเพื่อนหัวหน้าสายคนหนึ่งที่เรากันไว้มิให้แสดงออกนอกหน้าว่าเป็นสมาชิกคณะราษฎร โดยไม่ต้องมาประชุมคณะกรรมการหัวหน้าสายบ่อยครั้ง ไม่ว่าจะในฝรั่งเศสหรือเมื่อกลับสยามแล้ว โดยบำเพ็ญคนประจวบเป็นคนอยู่ในบ้านอย่างสงบเงียบ ผู้นี้มีหน้าที่ดำเนินกิจการของคณะราษฎรที่อาจถูกปราบปรามหรือพ่ายแพ้ไปให้สำเร็จ พร้อมทั้งให้มีหน้าที่ดูแลช่วยเหลือครอบครัวของเพื่อนที่ถูกคิดคุกหรือถึงแก่ความตาย ที่ประชุมเห็นพ้องกันมอบหน้าที่นี้ให้แก่นายแนบ พหลโยธิน ซึ่งเป็นผู้มีทรัพย์สินมากโดยได้รับมรดกจากบิดา

จากคำบอกเล่าถึงการประชุมนี้พอที่จะยืนยันในขั้นต้นได้ว่า ไม่มีการตกลงในเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง จะมีเพียงวัตถุประสงค์ของคณะราษฎรทางการเมืองที่เป็นประเด็นสำคัญเพียงการ เปลี่ยน "ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ" นอกนั้นเป็นเรื่องนโยบายหรือกระบวนการดำเนินการในการยึดอำนาจและการหาสมาชิกของคณะราษฎรเพิ่มเติมเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งนั้น ก่อนหน้าเหตุการณ์เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2475 ผู้ก่อการมีเจตจำนงที่ชัดชัดคือ ให้เปลี่ยนจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบกษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ในแง่นี้เจตจำนงของผู้ก่อการมีจริง แต่ในเรื่องของเจตจำนงที่พัฒนาขึ้นสูงระดับขึ้นอุดมการณ์ทางการเมืองร่วมกันนั้นยังไม่มี จะมีก็เพียงแค่อุดมการณ์ทางการเมืองของปัจเจกบุคคลที่เห็นค่อนข้างชัด เจนอยู่เพียงคนเดียวคือ ปรีดี พนมยงค์ เป็นอุดมการณ์ที่แสดงออกเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และความภราดรภาพ เช่นเดียวกับแนวอุดมการณ์ของขบวนการประชาธิปไตยกลุ่มพี่ของฝรั่งเศสในการปฏิวัติปี ค.ศ. 1789 เมื่อผู้ก่อการมีแนวคิดเป็นอุดมการณ์พอจะกล่าวได้เพียงคนเดียวดังปี กล่าวโดยส่วนรวมแล้ว อุดมการณ์ของผู้ก่อการจึงไม่ชัด เจน ไม่เป็นเอกภาพ เป็นเรื่องอัตวิสัยของแต่ละบุคคล ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองตกลงกันได้เพียงหลักการเฉพาะหน้าว่าจะลดบทบาทของฝ่ายเจ้าลง ให้มีกฎหมายรัฐธรรมนูญโดยมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่ปัญหาในเรื่องอุดมการณ์เพื่อจะใช้เป็นแกนนำในการกำหนดนโยบายระยะยาวที่จะสร้างระบบใหม่ขึ้นมาแทนระบบเดิม ไม่ได้มีการตกลงกันให้เป็นที่ยอมรับอภัย ดังนั้นความเป็นเอกภาพซึ่งเป็นหัวใจในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการผลิต เปลี่ยนอำนาจและ เปลี่ยนระบบใหม่จึงไม่ได้ก่อตัวขึ้นในบรรดาผู้ก่อการทั้ง 7 คน และเมื่อสมาชิกประเภทต่างๆ ได้เพิ่มขึ้นมาในภายหลัง ความสับสนอัน

เนื่องมาจากการขาด เอกภาพทางอุดมการณ์ทางการเมือง จึงส่งผลให้แนวปฏิบัติในการเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองจะเป็นปัญหาใหม่ขึ้นมาทันที ประจวบกับการดำเนินงานของคณะผู้ก่อการฯ ตามที่ได้ตกลงกันในที่ประชุมคราวนั้น ให้กระทำการหาสมาชิกอย่างเป็นทางการเป็นระบบ ความลับ ทำให้การสร้างแนวอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างเป็นทางการเป็นเอกภาพทั้งคณะไม่อาจจะเป็นไปได้ดังที่นายจรรยา สิบแสง ผู้เป็นสมาชิกคณะราษฎร โดยผ่านทางสายนายทวี มundy เกตุ และนายประยูร ภมรมนตรี ในราวปี พ.ศ. 2472 เล่าให้ฟังว่า¹

. . . ไม่มีสมาชิกคนใดที่จะไปรู้เรื่องหรืองานของหน่วยอื่นได้ และไม่รู้ด้วยว่าใครเป็นหัวหน้าของคณะราษฎร และใครเป็นหัวหน้าในสายต่างๆ แม้แต่ภายในสายเดียวกัน ก็มีสมาชิกน้อยคนที่จะรู้ว่าใคร เป็นหัวหน้าสายของตนหรือรู้ว่าใครอยู่ในหน่วยอื่นในสายเดียวกันบ้าง ข้าพเจ้า เข้าเป็นสมาชิกคณะราษฎรอยู่ในหน่วยที่แยกจากคุณทวี มundy เกตุ และคุณประยูร ภมรมนตรี ท่านทั้งสองนี้เป็นหัวหน้าสายในคณะกรรมการกลาง ในชั้นแรกข้าพเจ้ารู้จักแต่เพียงคุณทวีฯ กับคุณประยูรฯ เท่านั้น ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้ ข้าพเจ้าจึงไม่ทราบเลยว่าก่อนวันที่ 22 มิถุนายน 2475 คณะอภิวัฒน์ได้มีแผนการที่จะลงมือทำกันอย่างไรบ้าง . . .

และเมื่อได้มีการทบทวนนายทหารระดับผู้ใหญ่ เช่น พระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิอัคเนย์ ในปลายปี พ.ศ. 2474 โดยมอบให้ฝ่ายทหารเป็นผู้วางแผนยึดอำนาจ เค้าวางความแตกแยกในแนวปฏิบัติอันเนื่องมาจากการขาดอุดมการณ์ทางการเมืองที่แน่ชัดก็เริ่มปรากฏทันที เมื่อพระยาทรงฯ พระยาพหลฯ เสนอแผนการ "จับ" ฝ่ายเจ้าในช่วงภายหลังที่มีงานมหรหรรรมสมโภชพระนครครบรอบ 150 ปี และฉลองสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ใหม่ฯ โดยจะยกกำลังจู่โจมเข้าไปในพระราชฐานขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังประทับอยู่ แต่ความคิดนี้พระยาฤทธิฯ ยืนยันไม่เห็นด้วย เพราะจะมีการค่อสู้นองเลือดขึ้นได้ปริศนา ได้เสนอแผน "ดลิ่งชัน" ขึ้นมาแทนที่ โดยเป็นแผนที่จะจับบรรดาเจ้านายหรือเสนาบดีที่สดาณิดลิ่งชันในระหว่างที่เจ้านายและเสนาบดีจะเดินทางโดยรถไฟไปประชุมที่วังไกลกังวล หัวหิน ทุกๆ ปลายสัปดาห์ระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ที่นั่น แผนการนี้

¹

จรรยา สิบแสง, "ทำไมจึงเป็นวันที่ 24 มิถุนายน", กึ่งศตวรรษประชาธิปไตย (2475-2525), กลุ่มอิสระ, บรรณาธิการ (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.), หน้า 32.

ทางฝ่ายทหารเรือเห็นชอบด้วย แต่ยังไม่ทันได้ลงมือตามแผนก็ต้องหยุดชงักไปอีกเมื่อฝ่ายทหารเรือทราบต่อมากำกำลังทางทหารอื่น ๆ เช่น ทหารปืนใหญ่ ทหารม้า ทหารราบส่วนใหญ่แล้ว ยังไม่ได้เป็นกำลังที่แท้จริงของคณะราษฎรตามที่ประยูร ภมรมนตรี ได้เคยแจ้งข่าวให้ทราบ กำลังของฝ่ายทหารเรือจึงยังไม่ยอมที่จะลงมือทำการจนกว่าจะได้กำลังพอเพียง¹ จนในที่สุด คณะราษฎรโดยการวางแผนของ พ.อ.พระยาทรงสุรเดช จึงใช้วิธีวางแผนลวงให้ทหารมาชุมนุมกันที่ลานพระบรมรูปทรงม้าให้มากที่สุด และใช้ทหารที่ถูกลวงมาชุมนุมนี้เป็นกำลังในวันที่ 24 มิถุนายน การลวงดังกล่าวเป็นเรื่องของยุทธวิธีเท่านั้น² และเมื่อเผชิญทหารลวงได้รับผลสำเร็จได้ในการยึดอำนาจ ผลจากการแตกแยกในเรื่องแนวอุดมการณ์ทางการเมืองจึงติดตามมา เมื่อปริทัศน์ได้เสนอเค้าโครงเศรษฐกิจในสมุดปกเหลือง ซึ่งจะได้กล่าวถึงการวิเคราะห์อุดมการณ์ของคณะราษฎรภายหลังจากการยึดอำนาจได้แล้วต่อไป

ข. อุดมการณ์ทางการเมืองของคณะราษฎรภายหลังการยึดอำนาจได้แล้ว

เป็นที่น่าสังเกตว่างานเขียนถึงอุดมการณ์ของคณะราษฎรมักจะกล่าวถึงข้อความหรือคำประกาศของคณะราษฎรหลังจากการยึดอำนาจได้แล้วว่าเป็นอุดมการณ์ของคณะราษฎรสิ่งที่พูดกันถึงเสมอ ๆ ก็คือ หลัก 6 ประการของคณะราษฎร และเค้าโครงการเศรษฐกิจของ

¹ เกี่ยวกับความคิดเห็นแตกแยกในด้านการปฏิวัติยึดอำนาจในหมู่คณะราษฎร โปรดดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-37., อ้างถึงคำอธิบายของ พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์ ซึ่งลงพิมพ์ในนิตยสารโกลด์ปดัท ในปี พ.ศ.2501 ผู้รวบรวมคือ เสถียร สุภไสภณ

² โปรดดู ยุทธวิธีในการรัฐประหาร ใน พระยาทรงสุรเดช, บันทึกพระยาทรงสุรเดช (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรไทย, 2514), เสถียร สุภไสภณ, "เหตุการณ์ในหนึ่งวัน 24 มิถุนายน 2475" วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ 10 (มิถุนายน 2515), และเกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, การปฏิวัติ 2475 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2514).

ปรีดี พนมยงค์ สำหรับ 6 ประการของคณะราษฎรเห็นได้ชัดว่าเขาหลัก 3 ประการของการปฏิวัติ ค.ศ. 1789 ของฝรั่งเศสขยายคำว่าเสมอภาค เสรีภาพ ดัดทอนภราดรภาพออกไป เพิ่มคำว่าเอกราชและอีก 3 ข้อหลังนั้นได้ขยายความออกไปในเรื่องของความปลอดภัย การศึกษาและเศรษฐกิจ¹ ผู้ที่ทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการตระเตรียมร่างแถลงการณ์ คำประกาศและกำหนดรูปการปกครองในอนาคตก็คือ ปรีดี พนมยงค์² และเมื่อพิจารณาประกอบกับเนื้อหาส่วนอื่น ๆ นอกจากหลัก 6 ประการใน "ประกาศของคณะราษฎรฉบับที่ 1" แล้ว เราจะพบว่า ปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงการปกครองสายพลเรือนต้องการเปลี่ยนแปลงสองระดับ ระดับแรกคือ การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จากระบอบเดิมมาเป็นระบอบกษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ระดับที่สองคือ ต้องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจด้วย ซึ่งถ้าจะกล่าวกันในทางทฤษฎีของการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาประเทศแล้ว เป็นสิ่งที่ถูกต้อง กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเพื่อให้สมบูรณ์นั้นจะต้องประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมไปด้วย การเปลี่ยนแปลงแต่เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งมักติดตามมาด้วยปัญหาที่จะสะสมเพิ่มมากขึ้นในเวลาต่อมาและบางครั้งหันวนการตั้งเดิมที่ไม่ได้รับการเปลี่ยนแปลงได้ส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งต้องหยุดชะงักพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อีกเป็น เวลาหลายปี เป็นที่น่าเสียดายที่ปรีดี ไม่อาจจะทำ ความ "เข้าใจ" จิตสำนึกทางสังคมของประชาราษฎร แม้จนเพื่อนร่วมงานที่เป็นขุนนางข้าราชการที่ร่วมกันทำการยึดอำนาจนั้นได้ ถ้าจะว่ากันไปแล้ว ปรีดีฯ มีความคิดก้าวหน้า

¹ ดูรายละเอียดหลัก 6 ประการของคณะราษฎร ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, กบฏ บวรเดช (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์, 2517). และ ส.ศิริรักษ์, ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2525), หน้า 32.

² นฤปดี อภิวัฒน์ถิ่นไทย, "ปรัชญาเบื้องหลังการต่อสู้ในประวัติศาสตร์การอภิวัฒน์ พ.ศ. 2475 ของปรีดี พนมยงค์" อาจารย์สาร 3 (มิถุนายน-กรกฎาคม 2524) : 108.

เกินเงื่อนไขทาง ทวารวิสัยจนจิตสำนึกของคนอื่น ๆ ตามไม่ทัน¹ ดังกรณีที่เกิดการโต้แย้งไม่
เห็นด้วยในเค้าโครง เศรษฐกิจซึ่งปรีดีฯ ได้เขียนถึงจุดอ่อนของการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย
พ.ศ. 2475 ว่ามี 2 ประการคือ

(ก) จุดอ่อนที่เหมือนกันกับทุกขบวนการเมือง คือ ความขัดแย้งภายในขบวนการ²
ปรีดีฯ เห็นว่า
...ทุก ๆ คณะพรรค ทุก ๆ ขบวนการก็มีคำขวัญเรียกร้องให้สมาชิกของตนมีความ
สามัคคีกลมเกลียวกัน แต่ก็ไม่ปรากฏว่าภายในขบวนการใดสมาชิกจะมีความสามัคคี
กลมเกลียวกันได้ตลอด³ ทั้งนี้ย่อม เป็นไปตามกฎธรรมชาติแห่งความขัดแย้งที่มีอยู่ภายใน
ในกลุ่มและสังคมมนุษย์

สำหรับประเด็นที่เป็นจุดอ่อนของคณะราษฎรเองนั้น ปรีดีฯ ยอมรับว่า

ประการที่ 1 ขาดการศึกษาถึงกฎแห่งความขัดแย้งในขบวนการเมือง...
จึงทำให้สมาชิกส่วนมากขาดความระมัดระวังต่อการที่สมาชิกจำนวนหนึ่งพินิจจากทัศนะ
เผด็จการทาส-ศักดินา ซึ่งเป็น "การได้อภิวัฒน์" คือการอภิวัฒน์ซึ่งตนเองได้เคย
พลีชีพร่วมกับคณะ .

ประการที่ 2 คิดแต่เพียงเอาชนะทาง "ยุทธวิธี" ในการยึดอำนาจรัฐเป็นสำคัญ
โดยมิได้คิดให้รอบคอบว่าจะรักษาชัยชนะไว้ได้อย่างไรจึงจะไม่ถูก "การได้อภิวัฒน์"
ซึ่งทำให้ชาติต้องเดินถอยหลังเข้าคลอง"⁴

ประการที่ 3 ...

ข้อความที่ปรีดีฯ กล่าวข้างต้นนี้ น่าจะเป็นข้อความที่ถูกต้องใกล้เคียงกับความเป็น
จริงมากที่สุด เป็นข้อความจากผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์และได้เฝ้ามองพลตระลึกลงไปถึงเหตุการณ์

¹ ส.ศิริรักษ์, เจ้า-ข้า ฟ้าเดียวกัน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2525), หน้า 176.

² ปรีดี พนมยงค์, รัฐราษฎร์อาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ชีวประวัติของประเทศไทย, หน้า 25.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

ในครั้งนั้นอย่างทบทวนจุดบกพร่องหรือผิดพลาดที่เกิดขึ้นในขบวนการคณะราษฎร เป็นที่แน่ชัด และยืนยันตามที่วิเคราะห์มาแล้วว่าคณะราษฎรมารวมตัวกันอย่างหลวมๆ มีความเห็นเบื้องต้นสอดคล้องกันแต่เพียงต้องการลดบทบาทของเจ้าลง และเมื่อวัตถุประสงค์เบื้องต้นนี้ได้ประสบผลสำเร็จลงไปแล้ว ความแตกแยกอันเกิดจากจิตสำนึกของแต่ละปัจเจกบุคคลจึงเกิดขึ้น ความแตกแยกภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เห็นได้ชัด เจนมีหลักฐานแน่ชัดก็คือ การแตกแยกต่อแนวทางการคิดเห็นในการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ บรรดาผู้นำเปลี่ยนแปลงการปกครองส่วนใหญ่ยอมรับได้เฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง แต่ไม่อาจที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้ ซึ่งหมายถึงผลกระทบกระเทือนต่อชนชั้นเดิม การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจตามที่ปรากฏในเอกสารสมุดปกเหลือง "เค้าโครงเศรษฐกิจ" ของนายปรีดีจึงได้รับการต่อต้านจากทุกฝ่าย ตั้งแต่องค์พระประมุขไปจนถึงชนชั้นนำในหมู่ทหารและพลเรือน ปรีดีฯ นั้นได้พยายามในการอธิบายความจำเป็นในระยะแรกๆ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงไม่กี่วัน โดยการอธิบายแนวทางเศรษฐกิจคือ ร.ท. ประยูร ภมรมนตรี และ พ.อ. พระยาทรงสุรเดช แต่กลับปรากฏว่า พ.อ. พระยาทรงสุรเดช เห็นว่า ปรีดีฯ "เอาแต่พาล้างทางทฤษฎีฟังแล้วไม่รู้เรื่อง อยากจะให้ปรีดีร่างรัฐธรรมนูญให้มีระบอบการเมืองเป็นประชาธิปไตยอย่างของอังกฤษเท่านั้น"² และเมื่อเค้าโครงเศรษฐกิจของปรีดีได้ถูกนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรี จึงกลายเป็นประเด็นที่คณะรัฐมนตรีไม่อาจตัดสินใจได้ว่าจะรับหลักการหรือไม่รับโครงการา

¹ โปรดพิจารณาจดหมายเหตุเค้าโครงเศรษฐกิจของปรีดี หมมยงค์ และรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ไบโครี เค่นอุตม, โลกพระศรีอารียของปรีดี หมมยงค์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กราฟิกอาร์ต, 2516).

² พล.ท. ประยูร ภมรมนตรี, บันทึกเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475, หน้า 35-45.

นี้ ในที่สุดจึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจ 14 คน¹ ในจำนวน 14 คนนี้ มีผู้ที่เห็นด้วยหรือสนับสนุนโครงการเศรษฐกิจเพียง 5 ท่านคือ หลวงเดชสัทธรรม หลวงเทศาภิวงศ์ นายแนบ พหลโยธิน นายวิลาศ ไสธานนท์ และหลวงคหกรรมบดี นอก นั้นมีความเห็น เป็นปฏิปักษ์ต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจทั้งสิ้น² และผู้ที่มีความคิดเห็น เป็นปฏิปักษ์อย่าง รุนแรงก็คือ พ.อ.พระยาทรงสุรเดช

โครงการนี้เป็นโครงการมหิมา ซึ่งจะสำเร็จได้ตั้ง 50 ปีหรือ 100 ปี ถ้าเราตกลงจะ ไม่ประกาศจะได้ไหม เมื่อเราจะทำอะไรก็ทำไป พูดย่างๆ เรื่องรวมที่ดินอย่างเดียว และการรวบรวมแรงเราก็ไม่มีเงินที่จะจ่าย แต่ที่เราหวังอยู่ว่า เมื่อเราซื้อที่ดินหมดแล้ว เราก็ยังค้าขายได้เหมือนอย่างแจ็ก จะให้ทำอะไรก็ได้ตามใจชอบของเรา . . . ที่ดินที่ว่างเปล่ามีอยู่มากมาย คนว่างงานก็มากมาย เราจะจองที่ดินว่างแล้วเอาคนงานไป

1

คณะกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจประกอบด้วย

1. หลวงคหบดีकरण	8. นายประยูร ภมรมนตรี
2. หลวงเดชสัทธรรม	9. พระยามโนปกรณนิติธาดา
3. หลวงเทศาภิวงศ์	10. พล.ร.ท.พระยาราชวังสัน
4. พ.อ.พระยาทรงสุรเดช	11. นายวิลาศ ไสธานนท์
5. นายทวี บุญยเกษตร	12. พระยาศรัวิศาลวาจา
6. นายแนบ พหลโยธิน	13. ม.จ.สกลวรรณภากร วรวรรณ
7. หลวงประคิษฐ์มุนีธรรม	14. หลวงธรรมสารประสิทธิ์

2

ดูความขัดแย้งเหล่านี้ในวิชา มโนทัศน์, "ความขัดแย้งในพระราชกรณียกิจ" ใน การเมืองการปกครองไทยสมัยใหม่, ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ สุชาติ เจริญวงศ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2522), หน้า 50-85.

บรรจุก้ช่วยคนให้มึงงานทำได้มากเพียงเท่านี้ก็ทำไม่สำเร็จ เราย่าประกาศตีกว่า . . .
เห็นว่าประกาศเป็นโทษ เช่น เพียงแต่ประกาศว่า เราจะซื้อที่ดินทั้งหมดก็ตกใจแล้ว . . .¹

พระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีความเห็นคัดค้าน

. . . ความเห็นของข้าพเจ้าในเวลานี้ก็คือว่า เราทำได้ไม่หมด ขาดผู้ชำนาญ ขาด
ประกันและขาดความนิยมของคนทั่วไป เพราะขบ้งใจว่าราษฎรคงไม่มีความนิยมใน
โครงการนี้ ถ้าประกาศโครงการออกไป ในเมื่อเราไม่มีความยินยอมแล้วมันก็เป็นผล
ร้าย และต้องดูว่าประชาชนมีความรู้สึกเพียงใด . . . ข้าพเจ้าจะไม่ทำโดยไม่เห็น
ด้วย ข้าพเจ้าก็ต้องลา . . . เห็นว่าประกาศหลักการนั้นราษฎรไม่เข้าใจ จะนำ
ความเข้าใจผิดและไม่เห็นด้วย โครงการนี้อีกที่ร้อยปีจึงจะทำได้นั้นไม่ทราบ . . .²

ในท้ายที่สุด โครงการเศรษฐกิจของปรีดีฯ ก็ไม่มีโอกาสที่จะได้ทดลองนำมาใช้กับ
โครงสร้างเศรษฐกิจไทย และไม่อยู่ในขอบเขตที่จะประเมินว่ารายละเอียดของโครงการ
เศรษฐกิจเป็นอย่างไร หากนำมาใช้จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบสังคมไทย
อย่างไรบ้าง ประเด็นที่อยู่ในขอบเขตที่จะต้องทำความเข้าใจที่สำคัญอยู่ที่ว่า ค่าโครงการ
เศรษฐกิจของปรีดีฯ ดังกล่าว สะท้อนออกถึงลัทธิหรืออุดมการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ
ประการใดบ้าง

จากการที่ปรีดีฯ เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาในระดับสูง ปรีดีฯ คงจะได้รับอิทธิพลแนว
ความคิดทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และจริยธรรมจากแนวความคิดของปรัชญา เมธี
ต่างๆ³ บ้างก็มีความเห็นว่า ปรีดีฯ คงมีความคุ้นเคยกับงานของแซงซิมองด์ ฟูรีแยร์ และชาว
ซึ่งในลัทธิโซลิตาไรสม เห็นด้วยกับปรูดอง และความคิดในการที่จะให้ประชาชนเป็นข้าราชการ
ของรัฐเป็นส่วนใหญ่ เพื่อบริหารรัฐแบบ State Socialism คล้ายคลึงกับแนวความคิดของ

¹ ไมตรี เค้นอุดม, โลกพระศรีอารีย์ของปรีดี พนมยงค์, หน้า 117-118 อ้างถึง
วิเทศกรณีย์, ความเป็นมาแห่งประชาธิปไตยของไทย, หน้า 127-151.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 118-119.

³ เดือน มุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบาลอาวุโส (พระนคร : สำนักพิมพ์เสรีวิทย์
บรรณาการ, 2500), หน้า 166.

¹ แปกคิ้วแอร် บ้างก็มีความเห็นว่า เดือน มุนนาท ทราบว่าความคิดของปรีดีฯ ได้มาจาก แมคโดแนลในอังกฤษ และวลาดีเอ ในฝรั่งเศส ซึ่งเป็นแนวความคิดให้รัฐมีบทบาททางเศรษฐกิจ มากเป็นพิเศษในการพัฒนาประเทศ ² ส่วนความคิดในด้านการนำในการปฏิวัตินั้น บางคนเห็นว่าความคิดของปรีดีฯ ทำให้ทวนระลึกไปถึงความคิดของเลนิน ในบทบาทของคณะราษฎรในฐานะ ³ เป็นผู้นำประชาชนหรือบางคนอาจเห็นว่ามีมโนคติใกล้เคียงกับซุนยัต เซ็นมากกว่ามาร์กซหรือเลนิน และบ้างก็ว่าความคิดเห็นในโครงการเศรษฐกิจของปรีดีฯ นั้น ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจาก เดส์ซงส์ แห่งคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยปารีส ซึ่งปรีดีฯ ได้อ้างชื่อนักคิดผู้นี้ไว้ในอารัมภกา ของเค้าโครงการเศรษฐกิจคือ

แต่มีข้อควรระวังว่า การจัดบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจนั้น ย่อมมีลัทธิอยู่หลากหลายอย่าง แต่ผู้ที่นิยมนับถือในลัทธิต่างๆ ยังมีอาจที่จะตกลงกันได้ ทั้งนี้ศาสตราจารย์เดซงส์ แห่งมหาวิทยาลัยกรุงปารีส ได้กล่าวไว้มีอยู่ ๓ ประการ

1. เพราะบุคคลทุกคนยังไม่รู้ในลัทธิต่างๆ การไม่รู้นี้เป็นโดยมั่งใจ . . .
2. เพราะตั้งใจจะไม่รู้ . . .
3. เพราะเหตุประโยชน์ส่วนตัว . . .⁴

เดส์ซงส์ เป็นนักวิชาการ การบรรยายของเดส์ซงส์ที่ปรีดีฯ ได้รับจึงเป็นการ บรรยายที่มีได้จำกัดลัทธิ เศรษฐกิจตายตัวแต่เป็น เพียงอย่างเดียวหนึ่ง คำบรรยายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของเดส์ซงส์ในราวปี พ.ศ. 2468 ได้บรรยายแก่นักศึกษาถึงเรื่อง เกี่ยวกับลัทธิเศรษฐกิจที่สำคัญ ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงยุคปัจจุบัน และบรรยายแนวความคิด

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง, หน้า 122.

² กองบรรณาธิการปาจารย์สาร, "ปาจารย์สารปริทัศน์", ปาจารย์สาร 8 (มิถุนายน-กรกฎาคม, 2524) : 85.

³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง, หน้า 125. อ้างถึง ความเห็นของ ธวัช มกรพงศ์ ในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกที่เสนอต่อมหาวิทยาลัยอินเดียนาเมื่อปี 1962 (The June Revolution of 1932 in Thailand)

⁴ ไมตรี เต็มอุดม, โลกพระศรีอารีย์ของปรีดี พนมยงค์, หน้า 45-46.

ของลัทธินิยมประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝรั่งเศส กับทั้งยังได้บรรยายประวัติ เศรษฐกิจแบบเสรีนิยม หรือ เศรษฐกิจส่วนบุคคลรวมเอาไว้ด้วย¹ และหากว่าอิทธิพลของเดส์ซองส์มีต่อปรีดีฯ จริง ปรีดีฯ จึงมีทัศนะให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ เป็นอันดับแรกต่อการกำหนดโครงสร้างทางการเมืองและสังคมต่อไป ดังที่ปรีดีฯ เองได้สรุปทรรศนะของตนเองไว้ในภายหลังว่า

. . . ข้าพเจ้าศึกษากฎหมายในคณะนิติศาสตร์ฝรั่งเศส (Faculti de Droit) โครงการศึกษาในสมัยโน้นมีกว้างขวาง เพราะว่าเราไม่ใช่เรียนเพียงแต่กฎหมาย เอกชนและกฎหมายมหาชนเท่านั้น หากจะต้องเรียน เศรษฐศาสตร์การเมืองอีกด้วย นี่แหละที่ทำให้ข้าพเจ้าจึงเข้าใจว่า เศรษฐกิจ เป็นรากฐานของสังคม กฎหมายและสถาบันต่างๆ เป็นโครงสร้างชั้นบน ความคิดในทางอภิวิวัฒน์ของข้าพเจ้ามีพื้นฐานอยู่บน เศรษฐกิจ².

ทรรศนะของปรีดีฯ เช่นนี้ ดูผิวเผินอาจเห็นว่า ปรีดีฯ มองการเปลี่ยนแปลงของสังคม ในแบบโครงสร้างส่วนล่างมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างส่วนบนตามแนวลัทธิมาร์กซิสต์ ซึ่งก็มีส่วนของความถูกต้องอยู่เพียงบางส่วนเท่านั้น แต่ข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่างความคิดของปรีดีฯ กับลัทธิมาร์กซิสต์อยู่ที่ ปรีดีฯ ไม่รับหลักแห่ง "การต่อสู้ระหว่างชนชั้น" อันเป็นหลักของทฤษฎีมาร์กซิสต์ ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่จุดนี้ เค้าโครง เศรษฐกิจทั้งหมดของปรีดีฯ ไม่มีการเอ่ยถึงการต่อสู้ระหว่างชนชั้น ในทางตรงกันข้ามกลับจะพบกับความคิดใน เค้าโครง เศรษฐกิจ เป็นไปในรูป "ลัทธินิยมประชาธิปไตยในฝัน" หรือ "ลัทธินิยมประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นจากเจตจำนงค์" เป็นจุดมุ่งหมายที่ไม่แตกต่างจากเซนต์โทมัสมอร์ในเรื่อง Utopia กล่าวคือ ต้องการให้ทุกคนได้รับปัจจัยแห่งการดำรงชีพที่สำคัญๆ เป็นความประสงค์แน่วแน่ที่จะให้ประชากรทุกคนได้รับความมั่นคงในชีวิต ปรีดีฯ จึงเป็นนักปฏิรูปมิใช่ นักปฏิวัติ³ และด้วยผลของการไม่ยึดทฤษฎีหรืออุดมการณ์ใด เป็นสาระเพียงอย่างเดียวจึงทำให้เค้าโครง เศรษฐกิจของปรีดีฯ เป็นเค้าโครงที่ผสมผสานด้วยแนวความ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44-45.

² ปรีดี พนมยงค์, รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ชีวประวัติของประเทศไทย, หน้า 78.

³ ไมตรี เก่นอุดม, โลกพระศรีอารีย์ของปรีดี พนมยงค์, หน้า 52-78.

คิดจากนักปรัชญา นักทฤษฎีทางการเมืองจากหลายฝ่ายดังที่ได้มีผู้วิเคราะห์ตามที่ได้อีกตัวอย่าง. มาดังข้างต้น นอกจากนักทฤษฎีที่ได้เอ่ยชื่อมาข้างแล้ว เจ้าโครง เศรษฐกิจของปรีดียังคงจะ ได้รับส่วนของแนวคิดเกี่ยวกับ "สหกรณ์" (commune) ของชาร์ลส์ฟูรีเอ และหลุยส์ บลังค์ ในแนวคิดเกี่ยวกับโรงงาน สังคม รวมทั้งหนังสือของกาเบต์ ชื่อ "การเดินทางในอิคารี" (Voyage in Icarie) เกี่ยวกับชุมชนเป็นเจ้าของทรัพย์สินและประชากรทุกคนเป็นข้าราชการ¹ กล่าวโดยสรุปแล้วอุดมการณ์ของปรีดีในทาง เศรษฐกิจโดยส่วนรวม เป็นแนวอุดมการณ์ใน ขอบข่ายของแนวทางสังคมนิยมอันประกอบไปด้วยอุดมการณ์หรือทฤษฎีหลายค่ายหลายสำนัก และ ปรีดีได้เป็นผู้นำความคิดแบบสังคมนิยมหลายๆ แนวทางนี้มาประสมประสานร่างขึ้นเป็นเจ้าโครง เศรษฐกิจในอารัมภกถาของเจ้าโครง เศรษฐกิจ ปรีดีได้ระบุอย่างชัดเจนว่า "ความคิดที่ข้าพ- เจ้าได้มีอยู่ เช่นนี้ไม่ใช่เป็นด้วยข้าพเจ้ามีอุปทานผูกมันอยู่ในลัทธิใดๆ ข้าพเจ้าได้หยิบเอาส่วนที่ดี ของลัทธิต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมแก่ประเทศไทยแล้วจึงได้ปรับปรุงยกขึ้นเป็นเจ้าโครงการ"

เป็นที่น่าเสียดายที่ความคิดของบุคคลอื่นๆ ในคณะผู้ก่อการหรือแม้แต่ในคณะราษฎร เองนั้น ไม่ได้เสนอแนวความคิดออกมาเป็นระบบเหมือนอย่างปรีดี เราไม่อาจจะกล่าวได้ว่า กลุ่มบุคคล เหล่านั้นไม่มีอุดมการณ์ทางการเมืองหรือ เศรษฐกิจ แต่อย่างน้อยที่สุดสิ่งที่ยืนยันได้ใน ขั้นนี้ก็คือ ความชัดเจนของความคิดในบุคคลอื่นๆ อยู่กับความไม่พอใจในสภาพการปกครองที่มี อยู่ในขณะนั้น และจุดหมายหรือเป้าหมายของความไม่พอใจจะพุ่งตรงไปที่ระบอบสมบูรณาญา- สิทธิราชย์อันมีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เป็นพระมหากษัตริย์อยู่ในขณะนั้น บุคคลเหล่านี้โดย ทัวไปไม่มีความรู้สึก เป็นปฏิปักษ์ต่อการผูกขาดอำนาจของพระมหากษัตริย์ เพราะคิดว่าอำนาจเด็ด ขาดที่อยู่กับพระมหากษัตริย์องค์เดียวย่อมมีโอกาสผิดพลาดได้ง่าย ขณะเดียวกันก็ยังทำให้ประ- เทศล้าหลังไม่เจริญทัดเทียมกับนานาประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย พ.อ.พระยา ทรงสุรเดช สะท้อนความคิดเหล่านี้ออกมาว่า ". . . ควรเปลี่ยนวิธีให้ราษฎรได้มีโอกาสรู้จัก วิธีปกครองตัวเองและรับผิดชอบกันเองในความ เจริญหรือความ เสื่อมของชาติ แทนที่จะให้พระ-

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54-58.

เจ้าแผ่นดินองค์เดียวรับผิดชอบซึ่งไม่มีท่าทางจะตีขึ้น”¹

ความไม่พอใจในบทบาทหรืออำนาจของฝ่ายเจ้านี้ ความจริง เป็นความรู้สึกร่วมกันก่อนหน้า การเปลี่ยนแปลงการปกครองในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2475 หนังสือพิมพ์ในต้นรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ชี้ถึงความบกพร่องระบอบเก่า และเสนอบทความการเปลี่ยนแปลงในต่างประเทศ อาทิเช่น หนังสือพิมพ์หลักเมือง ได้เผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับกบฏ เก๊กเหม็ง และลัทธิไตรราษฎร์ในประเทศจีน เผยแพร่คำวิพากษ์เสียดสีภาพ ขณะเดียวกันก็พยายามโจมตีข้อบกพร่องของพระบรมวงศานุวงศ์ เจ้านายชั้นสูง และคณะอภิรัฐมนตรีจน เป็นเหตุให้หนังสือพิมพ์หลักเมืองถูกปิด แต่ก็ยังมีนายทหารจำนวนมากแอบซื้อหนังสือพิมพ์ที่ “ต้องห้าม” มาอ่าน² กล่าวได้ว่า ความไม่พึงพอใจในการบริหารงานภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นไปอย่างกว้างขวาง และกระแสคลื่นของความต้องการเปลี่ยนแปลงก็เป็นไป อย่างชัดเจน แต่สิ่งที่ไม่ชัดเจนก็คือเปลี่ยนไปแล้วจะนำเอาระบอบการปกครองแบบใดเข้ามา แทนที่ นอกจากจะกล่าวกันอย่างกว้างๆ ว่าควรจะกระจายอำนาจการปกครองให้ราษฎรได้มี โอกาสรู้จักวิถีการปกครองตัวเองและรับผิดชอบกันเองดังที่พระยาทรงสุรเดชได้กล่าวถึงข้าง ดัชนีนั้นเอง

ความชัดเจนในความรู้สึก เป็นปฏิปักษ์ต่อพวกเจ้าจะ เห็นได้ในความคิดของกลุ่มทหาร มากที่สุด การจัดตั้งอภิรัฐมนตรีสภาในปี พ.ศ. 2468 และสภากรรมการองคมนตรีในปี พ.ศ. 2470 ทำให้กลุ่มทหารไม่พอใจเพราะเห็นว่าบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ และพวกเจ้า มีอำนาจมาก พระยาพลพลพยุหเสนาเห็นว่า พวกเจ้าเป็นพวกหัวเก่าอาจนำประเทศไปสู่

1

พ.อ.พระยาทรงสุรเดช, บันทึกนักปฏิวัติไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เจริญวิทย์การพิมพ์, 2517), หน้า 25.

2

พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์, "เหตุการณ์ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองและการชิง อำนาจระหว่างผู้ก่อการ" ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย, สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, รวม รวม (พระนคร : สำนักพิมพ์มิตรนราการพิมพ์, 2516), หน้า 125.

ความเลื่อมและลุ่มจมไค้ง่าย¹ พระยาทรงสุรเดชวิกรม ระเบิดระบอบการปกครองภายใต้พระบาทสมเด็จพะปกเกล้าไว้ว่า

เป็นความจริงที่ในหลวงรัชกาลที่ 7 มิได้แสดงความสามารถที่จะแก้ไขงานของชาติให้รุ่งเรืองขึ้นได้ มุ่งแต่จะฟื้นฟูฐานะของพวกเจ้าที่ตกต่ำมาแต่ครั้งรัชกาลที่ 6 ให้รุ่งโรจน์ขึ้น โดยจะเห็นได้ถนัดว่ามีการแต่งตั้งเจ้ากันหนักมือ จนในสุดท้ายตำแหน่งใหญ่ๆ และสำคัญทั้งหมดต้องตกอยู่ในมือเจ้า ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งการระงับรักษาเก้าอี้พระเจ้าแผ่นดินไว้ ความจริงไม่เป็นการเสียหายอะไรถ้าตั้งเจ้าที่เฉียบแหลมสามารถขึ้นทำหน้าที่สำคัญ แต่การที่มีได้เป็นเช่นนั้น ดูสักแต่ว่าเป็นเจ้าละก็ตั้งได้โดยไม่จำกัด เสียเลย²

ความไม่พอใจในความแตกต่างทางฐานะด้านสังคม เพราะพระราชวงศ์ชั้นสูงมีอำนาจและดำรงตำแหน่งสูงกว่า จนดูเหมือนว่าตำแหน่งสำคัญในระบบราชการจะถูกกำหนดเอาไว้ให้พวกพระญาติวงศ์ ความไม่พอใจในประเด็นนี้อาจสรุปเหตุผลได้ว่าเป็นเหตุผลหลักของความไม่พอใจของผู้นำคณะราษฎรฝ่ายทหารที่มีต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือการกระทบกระเทือนในส่วนตัวระหว่างพระราชวงศ์กับผู้ก่อการนั้นเอง³ สำหรับพลเรือนคนอื่นๆ ที่ร่วมก่อการด้วยก็ได้ได้รับความกดดันจากพวกเชื้อพระวงศ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้สึกของพลเรือนในหมู่เด็กเรียนในประเทศฝรั่งเศส จากรากฐานของความขัดแย้งในเรื่องเงินค่าใช้จ่ายของนักเรียนกับเรื่องการประชุมนักเรียนภาคพื้นยุโรปในประเทศอังกฤษ นักเรียนไทยในฝรั่งเศสได้รับคำเชิญให้ไปร่วมประชุม แต่กลับไม่ได้รับอนุญาตจากเอกอัครราชทูตให้ไปอังกฤษ ความขัดแย้งระหว่างพระองค์เจ้าจรัญ เอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศฝรั่งเศสกับนักเรียนไทยเป็นไปอย่างรุนแรงมากยิ่งขึ้น เมื่อบรรดานักเรียนไทยได้ลอบส่ง ประยูร ภมรมนตรี เป็นตัวแทนไปประชุมโดยเรียไรค่าเดินทางและค่าที่พักให้ ใช้วิธีเดินทางเข้าประเทศเบลเยียมก่อน

¹ อ่างใน กุหลาบ สายประดิษฐ์, เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475, หน้า 55-56.

² พ.อ.พระยาทรงสุรเดช, บันทึกนักปฏิวัติไทย, หน้า 22.

³ สิริรัตน์ ชันธพิน, ประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง

แล้วขอวิชาจาก เบล เยี่ยม เข้าประเทศอังกฤษอีกทีหนึ่ง¹ ส่วนความคิด เห็นทางด้านอุดมการทาง การเมืองหรือ เศรษฐกิจในบรรดาบุคคลผู้ร่วมก่อการไม่อาจที่จะ เห็นได้อย่างชัดเจน เหมือนกับ ปรีดีฯ ผู้ก่อการบางคนได้เขียนหนังสือเอาไว้เช่นกัน หากไม่เป็น เรื่องของการเล่าเรื่องความ เกี่ยวพันในเหตุการณ์ ก็มักจะเป็นหนังสือตำราทางวิชาการตามพื้นฐานการศึกษาของแต่ละคน ที่ได้รับมา หากจะมีการท้าวความถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงการปกครองในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2475 บ้าง ก็มักจะเป็นการกล่าวว่าเป็นการยึดอำนาจ ทำให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สิ้นสุดลงแล้วสถาปนาการปกครองระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญขึ้นและรัฐธรรมนูญนั้นมีกำเนิด มาจากการตกลงหรือทำสัญญาร่วมกันระหว่างผู้ปกครอง (กษัตริย์) กับราษฎร (คณะราษฎร) ไม่ใช่กำเนิดขึ้น เพราะผู้ปกครองรัฐ เป็นผู้ให้หรือราษฎร เป็นผู้สถาปนาขึ้น² ดังนี้ เป็นต้น

เท่าที่กล่าวมาข้างต้น เป็นความพยายามที่จะ เล่า เรื่องในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการแสดง ออกถึงความรู้สึกหรือหาดีพิงไปถึงความคิดกับอุดมการของบุคคลสำคัญๆ ในคณะราษฎร โดยการ หยิบยกข้อมูลเก่า คือข้อมูลที่มีอยู่หรือเขียนในช่วงเวลาเหตุการณ์เดือนมิถุนายน ในปี พ.ศ. 2475 และข้อมูลใหม่ คือข้อมูลที่มีมักจะได้รับการเขียนในช่วงระยะเวลาหลังแล้วหาดีพิงไปถึง เหตุการณ์ดังกล่าว เราไม่อาจที่จะตีความมากไปกว่านี้นัก เนื่องด้วยอวัธวิสัยและพื้นฐานของ บุคคลผู้สนใจในการเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ เท่าที่ผ่านมามีการตีความได้ผลสรุปออกมา หลากหลายทรรศนะตามที่ได้กล่าวมาในตอนต้นของบทนี้³ มีทั้งทรรศนะที่เป็นไปในทำนองเน้น

¹ ไปรดศึกษาความขัดแย้งนี้ได้ ใน ควง อภัยวงศ์, การต่อสู้ของข้าพเจ้า, (พระนคร : สำนักพิมพ์ประมวลสาส์น, 2510), หน้า 62.

² เดือน มุขนาค และไพโรจน์ ชัยนาม, คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญ ภาค 2 รัฐธรรมนูญสยาม (พระนคร : โรงพิมพ์นิติสาส์น, 2477), หน้า 17-20.

³ ขอให้ศึกษาดูบทความของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, "การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ของสยาม : พรหมแดนแห่งความรู้", วารสารธรรมศาสตร์ 11 (มิถุนายน 2525) : 7-35. ซึ่งได้รวบรวมสำรวจขอบเขตและความเป็นมาของความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง การปกครองในปี 2475 ไว้หลายๆ ทรรศนะ

เฉพาะข้อมูลแต่ขาดทฤษฎีขึ้นมา หรือในทางตรงกันข้าม เป็นทฤษฎีที่มีกรอบทฤษฎีขึ้นมาแต่ขาดข้อมูลในรายละเอียด ข้อสรุปของนานาทฤษฎีจึงมักจะมองเหตุการณ์ 2475 ไม่ค่อยจะตรงกัน สิ่งที่เราจะแก้ไขข้อบกพร่องหรือจุดอ่อนดังกล่าว จึงอยู่ที่ความพยายามในการผสมผสานอธิบายข้อมูลและมองทฤษฎีที่ครอบคลุมสังคมทั้งก่อนและหลังปี พ.ศ. 2475 โดยเน้นให้เฉพาะเจาะจงลงใน เรื่อง เจตจำนงของคณะราษฎรที่เกี่ยวกับอุดมการณ์ทางการเมือง เสร็จแล้วจึงจะสามารถที่ทำให้กระจ่างได้ต่อไป ว่าผลสะท้อนจากลักษณะของเจตจำนงทางการเมืองเหล่านั้น ได้ส่งผลต่อรูปแบบการปกครองภายหลัง ปี 2475 เป็นไปในลักษณะใด ดูเหมือนว่าปรีดีได้กล่าวถึงปัญหาได้อย่างผสมผสานกับเหตุการณ์ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 สร้างเป็นข้อสรุปทั่วไปที่มีคุณภาพการอธิบายสูงไว้ในปี พ.ศ. 2523 ซึ่งใครจะขอนำมากล่าวว่าในรายละเอียดอีกครั้งหนึ่งว่า¹

(1) จุดอ่อนของการอภิวัฒน์ประชาธิปไตยปี พ.ศ. 2475 มี 2 ประการคือ

(ก) จุดอ่อนที่เหมือนกันกับทุกขบวนการ เมืองคือ ความขัดแย้งภายในขบวนการ . . .

การที่มีความขัดแย้งภายในคณะพรรคหรือขบวนการซึ่งมีวัตถุประสงค์เปลี่ยนแปลงระบบสังคมเก่ามาเป็นระบบสังคมใหม่ที่ก้าวหน้าขึ้น ก็เพราะเหตุสำคัญ ดังต่อไปนี้

(ก 1.) คณะพรรคหรือขบวนการดังกล่าวย่อมปฏิสนธิขึ้นในสังคมเก่านั่นเอง เพราะเมื่อยังไม่มีระบบสังคมใหม่ก็จะมี การปฏิสนธิคณะพรรคหรือขบวนการอภิวัฒน์นั้นในสังคมใหม่ที่ยังมิได้เกิดขึ้นได้อย่างไร เมธีท่านหนึ่งได้เปรียบเทียบ เป็นใจความว่า "การปฏิสนธิของอภิวัฒน์นั้น เปรียบ เหมือนมนุษย์ก่อนจะ เป็นตัวตน ก็ต้อง เริ่มปฏิสนธิขึ้นจาก "มดลูก" (Womb) ของ "มารดา" หมายความว่าสังคมเก่านั่นเองเป็นที่ปฏิสนธิของการอภิวัฒน์ เพื่อสังคมใหม่

(ก 2.) ดังนั้นคณะพรรคหรือขบวนการอภิวัฒน์ เพื่อสถาปนาระบบสังคมใหม่นั้น จึงประกอบด้วยบุคคลที่กำเนิดในสังคมเก่านั่นเอง แต่ เป็นบุคคลส่วนที่ก้าวหน้าซึ่งสละจุดยืนหยุด ในระบบ เก่ามาพลีชีพ เพื่อสถาปนาระบบสังคมใหม่ที่ก้าวหน้า

แต่โดยที่บุคคลส่วนที่ก้าวหน้านั้น เกิดมาและ เคยมีความ เป็นอยู่ในสังคม เก่าจึงย่อมมีซากทัศนคติและความ เคยชินของสังคม เก่าติดตัวอยู่ ซึ่งสละซากเก่าๆ ได้ต่างๆ กัน คือ

ประการที่ 1 สละทัศนคติและความ เคยชินของสังคม เก่าได้มากตลอดไป เพื่อ

¹ ปรีดี พนมยงค์, รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ชีวประวัติของไทย, หน้า 25-31.

รับใช้สังคมใหม่ที่สถาปนาขึ้นนั้นให้พัฒนาก้าวหน้า เพื่อเข้าสู่ระบบประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
 ประการที่ 2 สละสิ่งดังกล่าวเพียงเท่าที่ได้สถาปนาระบบสังคมใหม่ขึ้นแล้วก็พอใจ
 เพียงแค่นั้น

ประการที่ 3 สละสิ่งดังกล่าวจนถึงสถาปนาระบบสังคมใหม่ ครั้นแล้วก็พ้นจากทัศนระ
 เเผด็จการทาสหรือทาส-ศักดินา ขึ้นมาจนกลายเป็น "ได้อภิวัฒน์" ต่อการ "อภิวัฒน์" ซึ่ง
 ตนเองได้เคยหลืพิพร่วมกับคณะพรรคหรือขบวนการได้กระทำมา บุคคลดังกล่าวนี้จึงขัดแย้ง
 กับส่วนเป็น "อภิวัฒน์" ภายในคณะพรรคหรือขบวนการนั้น

(ข) จุดอ่อนของคณะราษฎรโดยเฉพาะ

ประการที่ 1 ขาดการศึกษาถึงกฎแห่งความขัดแย้งในขบวนการเมืองและตัวอย่าง
 ในประวัติศาสตร์ดังกล่าวใน (ก) นั้น จึงทำให้สมาชิกส่วนมากขาดความระมัดระวังต่อ
 การที่สมาชิกจำนวนหนึ่งพินจากทัศนระ เเผด็จการทาส-ศักดินา ซึ่งเป็น "การได้อภิวัฒน์"
 ต่อการอภิวัฒน์ซึ่งตนเองได้เคยหลืพิพร่วมกับคณะ

ประการที่ 2 คิดแต่เพียงเอาชนะทาง "ยุทธวิธี" ในการยึดอำนาจรัฐเป็นสำคัญ
 โดยมิได้คิดให้รอบคอบว่าจะรักษาชัยชนะไว้ได้อย่างไรจึงจะไม่ถูก "การได้อภิวัฒน์"
 (counter-revolution) ซึ่งจะทำให้ชาติต้องเดินถอยหลังเข้าคลอง

ประการที่ 3 นอกจากท่านหัวหน้าคณะราษฎร 3 ท่าน คือ พระยาพหลพลพยุหเสนา,
 พระยาทรงสุรเดช, พระยาฤทธิอัคเนย์ มีความรู้ความชำนาญการทหารสามารถนำคณะ
 ยึดอำนาจรัฐได้สำเร็จแล้ว ส่วนสมาชิกหลายคนแม้มีความรู้ทางทฤษฎีวิชาเกี่ยวกับการ
 สถาปนาประเทศ แต่ก็ขาดความชำนาญในการปฏิบัติ และขาดความชำนาญในการติดต่อกับ
 ราษฎรอย่างกว้างขวาง

ประการที่ 4 การเชิญท่านข้าราชการเก่ามาร่วมบริหารประเทศนั้น สมหวังให้
 ท่านเหล่านั้นก้าวหน้ามากเกินไปกว่าที่ท่านจะทำได้ จึงเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งรุนแรง
 ในขบวนการอภิวัฒน์ถึงกับมีการปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราวฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ.
 2475

(2) . . .

ถ้าคำกล่าวของปรีดีฯ เป็นข้อสรุปกว้างๆ ที่ครอบคลุมปิดช่องว่างของการมองเหตุ-
 การณ์ในปี พ.ศ. 2475 ได้จริง การค้นคว้าหาอุดมการณ์ของคณะราษฎรในลักษณะอุดมการณ์ของ
 กลุ่มจึงเป็นไปได้อย่างยิ่ง ทั้งๆ ที่โดยทั่วไปนั้น การค้นคว้าหาอุดมการณ์ในสังคมควรจะทำ
 เป็นกลุ่มทั้งคณะมากกว่าที่จะพิจารณาหารายละ เอียดความคิดหรืออุดมการณ์ของแต่ละบุคคลในคณะ
 ราษฎร แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อมูลที่มีอยู่ไม่ได้สะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ของกลุ่มคณะราษฎร
 ได้ชัดเจนเท่าที่ควร สิ่งที่เราจำเป็นต้องกระทำเจาะลึกลงไปก็คือ ความพยายามที่จะ
 วิเคราะห์ถึงภูมิหลังของความไม่พอใจในการปกครองที่ตกอยู่ในมือของพวกเขา เจ้านาย เชื้อพระวงศ์

และแรงจูงใจของแต่ละบุคคล ส่วนใหญ่ที่เข้ามาร่วมงานกับคณะราษฎรก็คือ ความประสงค์ในการลดบทบาทอำนาจทางการเมืองของฝ่ายเจ้าลง การกล่าวรวมๆ กันไปหรือด่วนสรุปง่ายๆ อย่างที่มักกระทำกันมาว่า คณะราษฎรมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยโดยพิจารณาจากหลัก ๓ ประการของคณะราษฎรนั้นดู เป็นสิ่งนำไปสู่การวิเคราะห์ที่ผิดพลาดหรือทำให้การวิเคราะห์การเมืองไทยค่อนข้างแคบ วกวนอยู่กับว่าการปฏิวัติหลังปี 2475 เป็นประชาธิปไตยหรือไม่เป็น สอดคล้องกับอุดมการณ์เพียงใด ในทางตรงข้ามการแตกการวิเคราะห์อุดมการณ์ จิตสำนึก ความคิดเห็นของเอกบุคคลแต่ละคน เป็นเรื่องที่เราจะได้คำตอบ ทำความเข้าใจกับกระบวนการเมืองการปกครองไทยในเวลาต่อมาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อุดมการณ์ประชาธิปไตยที่มักจะถูกกล่าวรวมๆ กันไปของคณะราษฎรนั้น เป็นเพียง "ป้ายชื่อ" ที่ยกกันมากล่าวอ้างเท่านั้น เหมือนกับการอ้างถึงอุดมการณ์อีกคำๆ มาในระยะเวลาหลัง แต่ในเนื้อหาของฐานะทางประวัติศาสตร์ในปี พ.ศ. 2475 เป็นเรื่องของความประสงค์ของการลดอำนาจฝ่ายเจ้าลง นอกจากปรีดีแล้ว เราไม่อาจจะพบกับแนวความคิดของบุคคลอื่นๆ ที่จะแสดงออกมาเป็นโครงสร้างของอุดมการณ์ทางการเมืองหรือเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 โดยตัวความหมายของมันเองนั้น จึงไม่ใช่เป็นการสะท้อนถึงอุดมการณ์ประชาธิปไตยโดยส่วนรวม แต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นเพียงภาพสะท้อนของวิกฤติของการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น เป็นวิกฤติของการเปลี่ยนแปลงความเสื่อมโทรมในเรื่องความชอบธรรมในทางการเมืองของอำนาจเดิม และความเสื่อมโทรมในด้านประสิทธิภาพของการบริหารงานของระบอบเก่า คณะราษฎรเป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นผลิตผลจากผลของการปฏิรูปในรัชกาลที่ 5 แต่คนเหล่านี้ไม่มีส่วนในอำนาจทางการเมือง ประกอบกับการบริหารงานที่ไม่อาจจะแก้ไขปัญหาในหลายๆ เรื่อง¹ เป็นจุดสำคัญ

¹ ไพรตจตุรรายละเอียดยใน เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, ปฏิวัติ 2475 (กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา, 2514). และปฏิกริยาต่อการบริหารงานการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 7 ใน สุวดี เจริญพงศ์ "ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อการเคลื่อนไหวตามแนวความคิดประชาธิปไตย และสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ 2475" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), บทที่ 2, 3 และ 4.

ที่นำไปสู่เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลง¹ ตั้งข้อมูลความคิดเห็นของบุคคลต่าง ๆ ได้สะท้อนให้เห็นในวิกฤติความชอบธรรมและประสิทธิผลของรัฐบาลตามที่ได้ยกมากล่าวอ้างข้างต้นนั้น เป็นอย่างดี

ค. สรุป

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว จุดมการประชาธิปไตยของคณะราษฎรในลักษณะของกลุ่มไม่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน และถ้าจะมีการเอ่ยอ้างถึงแนวคิดหรือกลไกของระบอบประชาธิปไตยโดยอยู่บ้างก็เป็นเพียงการกล่าวถึงเป็นฉากประกอบกับเจตนารมณ์อื่น ๆ ประวัติ พนมยงค์เท่านั้นที่พอจะใช้หลักฐานจากข้อมูลที่มีการเขียนตีพิมพ์ออกมาวิเคราะห์เห็นว่า ประวัติ ในฐานะส่วนตัวหรือ เป็นบุคคลคนหนึ่ง ในคณะราษฎรมีอุดมการณ์ทางการเมืองประชาธิปไตยและในทางเศรษฐกิจ เป็นแบบสังคมนิยม คณะราษฎรในฐานะกลุ่มหลังหนึ่งในสังคมจึงมีความหมายหรืออิทธิพลในแง่ประวัติศาสตร์การเมืองที่เป็นปรากฏการณ์หนึ่งในช่วงของการเปลี่ยนแปลงและจากประเด็นนี้เองการเปลี่ยนแปลงในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงไม่ได้อยู่ที่เป้าหมายที่มักจะได้รับวิเคราะห์ว่าจะ เป็นประชาธิปไตยหรือไม่เป็น แต่ปรากฏการณ์นี้ก็กลับ เป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่งที่อำนาจได้ถูกเปลี่ยนมือจากพระมหากษัตริย์ มาตกอยู่กับคณะบุคคลกลุ่มหนึ่งภายใต้ป้ายชื่อ "ประชาธิปไตย" สิ่งที่เราจะต้องทำคือไปจึงมิใช่อยู่ที่การพิสูจน์ว่ากระบวนการเมืองการปกครองของไทยภายหลังเหตุการณ์ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นประชาธิปไตยหรือไม่เป็น อันเป็นคำถามที่ทวนเวียนกันอยู่ในห้วงผู้สนใจวิเคราะห์การเมืองไทยถึงการรับรู้อดีตในเรื่องนี้^๒ แต่สิ่งที่ เป็นหัวใจสำคัญจึงอยู่ที่ลักษณะของระบอบการปกครองหรือรูปธรรมที่เกิดขึ้นภายในป้ายชื่อ "ประชาธิปไตย" ของเมืองไทยนั้น เป็นอย่างไรและ เมื่ออุดมการณ์ประชาธิปไตยไม่ชัดเจนแล้ว

¹ เสน่ห์ จามริก, "วิจารณ์ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ใน บทความเรื่อง การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ของสยาม : พรมแดนแห่งความรู้", วารสารธรรมศาสตร์ ๑๑ (มิถุนายน ๒๕๒๕) : ๕๐-๕๑

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙.

ได้ส่งผลสะท้อนไปสู่ปรากฏการณ์ในทางการเมืองภายหลังอย่างไรบ้าง ความไม่ชัดเจนในอุดมการได้โยงไปสู่ลักษณะทางการเมืองไทยในความหมายอย่างไร

สรุปก็คือ ไม่ว่าการรับรู้ในอดีตการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 จะใช้ช่วงเวลาของข้อมูลที่แตกต่างกันและมีการใช้ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักวิชาการในการมองหาคำอธิบายในการเปลี่ยนแปลงแตกกระจายไปตามแนวทางวิเคราะห์เพียงใดก็ตาม ในส่วนที่เกี่ยวกับเจตจำนงทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มคณะราษฎรในทางอุดมการนั้นไม่มีความชัดเจน เจตจำนงที่ชัดเจนคือ เจตจำนงร่วมในการล้มอำนาจทางการเมืองของฝ่ายเจ้า ความสำเร็จในการล้มอำนาจของฝ่ายเจ้า เป็นไปได้เพราะสภาวะเงื่อนไขเกี่ยวกับเรื่องความชอบธรรมในอำนาจทางการเมืองกับเงื่อนไขทางประสิทธิผลการบริหารงานของฝ่ายเจ้า รวมทั้งยุทธวิธีการเข้ายึดอำนาจ¹ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญในฐานะปรากฏการณ์อันหนึ่งในช่วงการเปลี่ยนแปลง เป็นปรากฏการณ์ต่อสู้อันเกิดขึ้นระหว่างผู้ปกครองเดิมกับผู้แย่งอำนาจ เมื่อพิจารณาจากสภาพทางประวัติศาสตร์ในตอนนั้น เหตุการณ์ใน พ.ศ. 2475 จึงเป็นเรื่องจำเป็นและหลีกเลี่ยงไม่พ้นทั้ง ๆ ที่ภาววิสัยหรือเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจอื่น ๆ ตามที่ได้พิจารณามาย่างแล้วในบทที่ 2 ยังก่อตัวในทางวิวัฒนาการอย่างล้ำซ้ำ² การเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2475 จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงในความหมายอำนาจทางการเมืองที่ถูกเปลี่ยนมือของผู้ครอบครองในขณะที่ยังไม่มีความสัมพันธ์กับโครงสร้าง

¹ ไปรตดูรายละเอียดยเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน นายทนต์หวะ, ทหารเรือปฏิวัติ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิบูลย์กิจ, 2491), และสุภา ศรีสชัย, "ปฏิวัติ 24 มิถุนายน : ยุทธวิธีการรัฐประหารครั้งแรกของไทย", อาจารย์สาร 8 (มิถุนายน-กรกฎาคม 2524) : 28-31.

² ขอให้พิจารณาการวิเคราะห์เศรษฐกิจการเมืองไทยแนวทางมาร์กซิสในเรื่องนี้ได้เพิ่มเติมในฉัตรทิพย์ นาถสุภา, "การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง" เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการครั้งที่ 4 แผนกวิชาเศรษฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523, หน้า 2 (พิมพ์ตัด).

ทางทวารวิสัยของ เศรษฐกิจและสังคม ในที่สุดจากจุด เริ่มต้นของอุดมการณ์ที่ไม่ชัดเจนมีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะอำนาจทางการเมือง และ เมื่ออำนาจที่ตกอยู่ในมือของคนกลุ่มใหม่บวกกับการ เจริญก้าวหน้าพลังของประเพณีเก่าและทวารวิสัยทางพลังการผลิตที่ไม่สอดคล้องกับพลังที่มุ่งถึงความชอบธรรมในอำนาจ จึงมีผลทำให้รูปลักษณะระบอบการปกครองด้อยจาก เหตุการณ์ในวันนั้นมาตกอยู่ในสภาพที่ “ไม่ชัดเจน” ว่าจะ เรียกเป็นรูปการปกครองแบบใดไปด้วย

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย